

„Senioři v komunitní knihovně“

Metodický materiál

Masarykova veřejná knihovna Vsetín
Leden 2008

Helena Gajdušková, Marie Pokorná, Kateřina Janošková, Hana
Pekárková, Alena Zubková, Zuzana Ježková

Obsah:

Úvod	3
1. Analytická část a vymezení pojmů	4
1.1. Cílová skupina „senioři“, stárnutí a společnost.....	4
1.2. Knihovna a její role ve společnosti.....	5
• Tradiční funkce a služby knihoven ... Co všichni děláme.....	5
• Komunitní knihovna.....	5
1.3. Knihovny a senioři	6
2. Praktická část – zpracování metodiky „Oslovení seniorů“ v Masarykově veřejné knihovně Vsetín díky programu Nadace OSF „Senioři vítání“	7
2.1. Představení Masarykovy veřejné knihovny – popis stavu před projektem.....	7
2.2. Stručné představení projektu „Senioři v komunitní knihovně“	8
2.3. Metodika oslovení seniorů.....	8
• Situační analýza.....	8
• Oslovení seniorů.....	8
• Vytvoření týmu.....	9
• Pravidelné schůzky týmu.....	10
• Aktivity.....	10
• Publicita a výměna zkušeností.....	10
• Vzdělávání.....	11
• Partnerství.....	11
• Výstupy.....	11
• Zkušenosti členů z lektorského týmu seniorů.....	12
3. Přesah do regionu – aplikace metodiky v obcích	13
3.1. Senioři na venkově	13
3.2. Charakteristika knihoven regionu	13
3.3. Metodika – přesah do regionu	13
• Základní cíl	13
• Oslovení seniorů	13
• Návrh funkčního týmu v obecní knihovně	13
• Pravidelná setkávání	14
• Aktivity	14
• Shrnutí	15
Závěr	16
Použitá literatura	17

Úvod

Do rukou se Vám dostává metodický návod pro veřejné knihovny s tematikou oslovování aktivních seniorů, jejich zapojování do aktivit knihovny a života komunity. Pracovníci Masarykovy veřejné knihovny Vsetín se s Vámi rádi podělí o své zkušenosti v programu „Senioři vítáni“, financovaném Nadací Open Society Fund Praha.

Cílem projektu je aktivizace seniorů v obci, vytvoření podmínek pro uplatnění seniorů v komunitní knihovně a předání zkušeností prostřednictvím metodiky „Oslovení aktivních seniorů“ dalším knihovnám. Multiplikačním efektem je pak aplikace metodiky pro mikroregion s využitím regionálních funkcí knihoven. V rámci programu se Masarykově veřejné knihovně Vsetín podařilo nastartovat nový způsob komunikace s aktivními seniory ve městě a vytvořit seniorský lektorský tým, který je začleněn do struktur knihovny. Díky seniorskému týmu vznikají v knihovně nové aktivity a programy pro seniory, iniciované a lektorsky vedené aktivními seniory.

Následující text je rozdělen do tří částí.

V první, analytické, části jsou vymezeny pojmy: senioři, proces stárnutí a způsoby, kterými by mělo být zajištěno důstojné a kvalitní stáří pro všechny občany. V analytické části jsou charakterizovány knihovny a jejich tradiční služby, stejně jako role komunitních knihoven. Na závěr analytické části se zamýšlíme, jak mohou být knihovny nápomocny seniorům, a které předpoklady jsou motivující k aktivnímu partnerství s touto cílovou skupinou.

Druhá, praktická část již obsahuje konkrétní metodiku, která popisuje průběh oslovování aktivních seniorů v Masarykově veřejné knihovně Vsetín a jak probíhá další spolupráce. Jsou formulovány konkrétní výstupy projektu a přínos použité metodiky k vzájemnému obohacení života seniorů, knihovny, komunity i celé společnosti.

Třetí část seznamuje s možností uplatnění metodiky v přilehlých obcích, s využitím regionálních funkcí knihovny. Metodika oslovení aktivních seniorů může být velmi dobře použita i v malých obcích, kde spolupráce s touto cílovou skupinou může nabýt ještě další nečekané dimenze prospěšné pro vedení obce a občanský život v obci.

V závěru jsou shrnuty hlavní výstupy a cíle celého projektu, který je pilotní v tom, že práce se seniory, která ve většině veřejných knihoven běžně probíhá, získala díky programu „Senioři vítáni“ systémovou a strukturovanou a stabilní podobu s formálně stanovenými pravidly, a tak je mnohem efektivnější.

1. Analytická část a vymezení pojmů:

1.1. Cílová skupiny „senioři“, stárnutí a společnost

Obsahové vymezení pojmu "**senior**" je v zásadě dvojího druhu. Užívá se v návaznosti na národní důchodové systémy k označení osob, které jsou ve věku stanovené věkové hranice odchodu do starobního důchodu a starší, nebo podle definice OSN, která uznává ve svých materiálech věkovou hranici 65 let jako hranici stáří. Někdy se senioři ještě podle životních sil a aktivit rozdělují na seniory třetího věku (aktivní a nezávislí) a seniory čtvrtého věku (závislí). Jiným vymezením je dělení této životní etapy podle věku, a to na mladší stáří vymezené roky 65-75 let a pokročilé stáří zahrnující věk nad 75 let výše.

Stárnutí a stáří je jevem celospolečenským i individuálním. Stáří je nejen kategorií biologickou a medicínskou, ale především kategorií politicko-ekonomickou a společenskou. Je třeba uznat a respektovat stárnutí a stáří, a to nikoliv jako nežádoucí a mnohdy obávaný fenomén, ale jako normální součást života a jako období, kdy stále pokračuje rozvoj lidské osobnosti.

Senioři by měli mít možnost aktivně ovlivňovat politický a společenský vývoj, formulovat své potřeby a požadavky, rozhodovat o nich a podílet se na jejich realizaci. Vytvoření iniciativy, poskytnutí příležitostí a posílení postavení seniorů přispěje k naplnění a zlepšení kvality života seniorů.

Je třeba, aby společnost vytvářela prostředí a programy, umožňující seniorům vyrovnat se s novými poznatky a informačními technologiemi, které povedou k rozvíjení jejich tvůrčích schopností, přispějí k zvládnutí nároků moderní společnosti a pomohou naplnit jejich zájmy a potřeby. Stejně důležité a potřebné je rozvíjení oblastí vzdělávání všech věkových kategorií v přípravě na stárnutí a stáří se zaměřením na utváření dobrých vztahů, seznamování se s potřebami a problémy seniorů a vytváření postojů úcty a porozumění pro seniory, zejména pak vzdělávání mladé generace ve vztahu ke stáří a seniorům.

Zdravý životní styl je součástí odpovědné přípravy na stáří. Je podmínkou zajištění aktivního a důstojného stárnutí a vysoké kvality života seniorů. Proto je potřeba podporovat a rozvíjet opatření a postupy, které by prostřednictvím podpory zdravého stárnutí omezovaly růst počtu závislých seniorů, tím znamenal i přínos pro celou společnost.

Velmi důležitým společenským aspektem stárnutí je ekonomická stránka věci. Vstupem do důchodu se člověk dostává do nové situace, jejímž významným znakem je to, že si již sám nevydělává na finanční krytí svých potřeb. Stává se závislým na jiných příjmech, které k němu mohou přicházet z různých zdrojů. Pokud jsou senioři aktivní, snaží se být i ekonomicky soběstační a zmíněná závislost se oslabuje, i když rozhodně nemizí zcela. Udržování seniorů v aktivitě a šíření těchto myšlenek do povědomí společnosti je efektivním nástrojem ke zvýšení soběstačnosti a prodloužení nezávislosti seniorské populace, což je z hlediska společnosti nejlevnější řešení demografické exploze seniorů. Z pohledu seniora představuje příjemnou a důstojnou formu stárnutí.

Zajištění úspěšného stárnutí a aktivního stáří představuje celý komplex opatření k poskytnutí adekvátní úrovně potřeb stárnoucí populace, počínaje zdravotní péčí, podporou rodiny, sociálním zajištěním, bytovou politikou, školstvím, kulturou, společenským životem aj. Ta se odvíjejí zejména v těchto rovinách: státní, veřejnoprávní, obecní, soukromé a individuální. Tyto roviny zabezpečení stárnutí a stáří musí být vhodně kombinovány tak, aby působily ve vzájemných souvislostech.

Co nejširší účast seniorů na společenském životě je nezbytnou podmínkou rozvoje společnosti, jejich zdravých postojů ke stárnutí a vzájemnému respektu generací. Ze sociálního hlediska

nabývají na významu dobrovolnické aktivity především v rámci seniorské svépomoci a rozvoj seniorské klubové činnosti.

1.2. Knihovny a jejich role ve společnosti

Veřejné knihovny představují v obcích (bez rozdílu velikosti) významná společenská centra, patří mezi pilíře demokratické společnosti. Jejich hlavní úlohou je především poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb, včetně zajištění rovného přístupu všem bez rozdílu k těmto službám a rozvoj celoživotního vzdělávání všech skupin obyvatelstva.

• **Tradiční funkce a služby knihoven – Co všichni děláme...**

- knihovnické a informační
 - půjčování knih, časopisů
 - půjčování zvukových dokumentů
 - poslech hudby v knihovně
 - možnost přečíst denní tisk
 - bibliograficko-informační služby
 - přístup k regionální literatuře
 - přístup k internetu
- setkávání, vzdělávání, partnerství
 - lekce, kurzy a semináře se zaměřené na informační gramotnost – např. Březen měsíc internetu
 - přístupy k placeným informačním databázím
 - tematické besedy a klubová setkání
 - organizace kulturních, vzdělávacích a volnočasových aktivit
 - spolupráce a partnerství s dalšími organizacemi v místě

• **Knihovny a jejich komunitní role ...**

Komunitní knihovna napomáhá rozvoji komunity v místě svého působení - podporuje dobré soužití lidí v místě, pomáhá lidem zlepšovat místo/obec/město, ve kterém žijí, a rozvíjet dobré vztahy mezi lidmi, skupinami lidí i organizacemi na daném území. Komunitní knihovna nezaměřuje své aktivity pouze na své registrované čtenáře, ale plánovitě a systematicky oslovuje celou komunitu místa; své služby rozvíjí tak, aby mohla pružně reagovat na potřeby všech skupin lidí v místě. Komunitní knihovna poskytuje prostor pro aktivity jednotlivých skupin lidí a propojuje je s dalšími skupinami i jednotlivci v souladu s rozvojem komunity.

Komunitní knihovna se podílí na společném životě místa, vyznačuje se bohatou spoluprací s místními organizacemi a institucemi. Svými aktivitami podporuje propojování veřejného a soukromého sektoru, rozvoj partnerství mezi organizacemi a představiteli veřejné správy, neziskovými organizacemi, podnikateli, občany. Cílem komunitní knihovny je při zachování kvalitních knihovnických a informačních služeb povzbudit místní obyvatele k aktivní účasti na životě své obce, pomoci rozšířit možnosti lidí ovlivnit to, co se s nimi děje pomocí řešení problémů komunity informační podporou všech zainteresovaných posilovat vztah lidí k místu, ve kterém žijí koordinovaně s dalšími organizacemi (a ve spolupráci s nimi) rozvíjet kulturní, vzdělávací a volnočasové aktivity vycházející z potřeb komunity (podpora rozvoje potenciálu místa).

1.3. Knihovny a senioři

Některé městské a místní knihovny v ČR plní svou komunitní funkci velmi dobře. Pro občany v obcích jsou skutečně místem setkávání. Všem skupinám obyvatel bez rozdílů zprostředkovávají a zpřístupňují lidské poznání. Umožňují celoživotní vzdělávání, uspokojují kulturní a sociální potřeby a podporují zdravý a kvalitní život v místě. Ve většině obcí jsou tyto služby obohaceny o lidský rozměr v podobě laskavých, vstřícných a důvěryhodných knihovníků, kteří své klienty znají a vědí co potřebují. Vytváří se také hodnotné vztahy, které jsou pro mnohé návštěvníky knihoven mnohem důležitější a cennější, než samotná informace či kniha, pro kterou přišli. Možná i proto tvoří významnou skupinu návštěvníků knihoven právě senioři. Prostředí knihovny jim dodává bezpečí, klid a jistotu. Nacházejí zde to tradiční, neměnné, na co jsou zvyklí, ale zároveň se zde vždy dozví něco nového a často využijí možnosti dalšího vzdělávání pro ně přijatelnou formou. Knihovny jsou pro seniory dostupné, finančně nenáročné. **Senioři jsou významnou uživatelskou skupinou knihoven a mají obrovský zájem o setkávání a celoživotní vzdělávání.**

Další devizou dobrých knihoven je výborná znalost prostředí, ve kterém působí. Knihovny znají velmi dobře své uživatele (široké spektrum občanů žijících v místě), jsou znalci místní správy a dalších organizací a institucí působících v místě. S mnoha organizacemi také partnersky spolupracují a jsou pro ně důvěryhodné. Díky své působnosti mají přehled o kulturně-společenském dění v místě, disponují cennými kontakty na významné osobnosti v regionu, jež mohou kontaktovat a spolupracovat s nimi. Tyto osobnosti jsou často v seniorském věku a disponují potenciálem, zkušenostmi a znalostmi, které jsou ochotny předávat dál. V obcích většinou působí zájmové seniorské kluby a sdružení. Knihovna může být výborným iniciátorem pro vytvoření společné platformy, která umožní bohatou výměnu informací, kontaktů a iniciuje vznik nových aktivit a programů, které mohou napomoci kvalitnímu životu seniorské populace. Díky své znalosti prostředí jsou pracovníci knihoven schopni vytipovat a oslovit aktivní osobnosti v obci, které kreativně působí na své okolí. Iniciativa aktivních seniorů obohacuje celou společnost.

2. Praktická část – zpracování metodiky „Oslovení seniorů“ v Masarykově veřejné knihovně díky programu Nadace OSF „Senioři vítání“

2.1. Představení Masarykovy veřejné knihovny Vsetín, popis stavu před projektem

Masarykova veřejná knihovna je městskou knihovnou, příspěvkovou organizací města Vsetína (s regionálními funkcemi jako „pověřená knihovna“ pro knihovny na území bývalého okresu Vsetín). Masarykova veřejná knihovna se v posledních letech proměnila v „komunitní knihovnu“, která kromě základních činností knihovnických a informačních se zaměřuje na celoživotní vzdělávání (a to především znevýhodněných skupin obyvatelstva – maminky pečující o malé děti, nezaměstnaní, děti, senioři), zprostředkování kontaktů a vytváření struktur, vytváření místa pro společný život a vztahy.

Senioři navštěvují knihovnu v hojném počtu. K 31.12.2007 bylo dle statistických údajů knihovny zjištěno, že z celkového počtu 5707 registrovaných čtenářů tvoří senioři cca 1700, což je přibližně 30 %.

Masarykova veřejná knihovna uspořádá ročně přes 300 besed a přednášek, z toho je přibližně 100 akcí pro veřejnost (v odpoledních hodinách a v podvečer) a těchto akcí se účastní v hojné míře senioři. Knihovna také tradičně organizuje velmi úspěšné akce přímo pro seniory – „Den seniorů ve Vsetíně aneb Kvalitní život ve stáří“, semináře trénování paměti, kurzy počítačové gramotnosti aj. Ve Zvukové knihovně v sídlištní půjčovně Trávníky probíhají pravidelná setkávání zrakově postižených – většina uživatelů je v seniorském věku. V sídlištní knihovně v Luhu byl vytvořen Senior klub, kde se 1x měsíčně setkávají senioři z tohoto sídliště. Knihovna vytváří aktivity speciálně zaměřené pro seniory. Na některých z nich spolupracuje i s dalšími organizacemi. Partnery knihovny v projektech pro seniory jsou například Charita Vsetín, občanské sdružení Letokruhy, Diakonie Vsetín, Centrum pro seniory Vsetín nebo dobrovolnické centrum Adorea. Knihovna se také aktivně účastní procesu komunitního plánování sociálních služeb města Vsetín (pracovní skupina „senioři“).

Shrnutí zkušeností MVK:

- realizované aktivity pro seniory:
 - Den pro seniory (5. ročník) – partner Charita Vsetín
 - Komunitní plán sociálních služeb – město Vsetín, SPKP Vsetín – účast MVK Vsetín na přípravě
 - pravidelné čtvrtletní besedy v knihovně (cca 70% návštěvníků jsou senioři)
 - PC kurzy – individuální výuka
 - Klub seniorů z iniciativy seniorů v knihovně v sídlišti Luh
 - Zvuková knihovna na Trávníkách (cca 80% uživatelů jsou senioři) – partner SONS Vsetín
 - Letem světem Internetem, kurzy počítačové gramotnosti – v rámci celorepublikové akce BMI

- realizované projekty pro seniory:
 - „Senioři komunikují“
 - financováno nadací Livie a Václava Klausových
 - 2 týdenní počítačové kurzy
 - „V knihovně není nuda“
 - financováno grantem MK ČR – Knihovna 21.stol.
 - klubová setkávání ve zvukové knihovně
 - Senior klub v knihovně v Luhu
 - financováno grantem města Vsetín

- klubová setkávání v pobočce Luh
- připravené a nere realizované aktivity pro seniory: v pol. 90 let založen Senior klub na Svárově (hlavní budova MVK) – připraven program, Senioři měli zájem a přihlásili se. Využili bonus – zdarma zápis do knihovny na 1 rok, účastnili se večerních besed a akcí knihovny. Ovšem nebyl zájem o klubová setkávání.

MVK využila svých bohatých dosavadních zkušeností, které má s cílovou skupinou seniorů. Komunitní knihovna je ideálním prostředím pro oslovení aktivních starších lidí, protože mnozí z nich jsou jejími stálými uživateli. Dochází k pravidelné komunikaci jak při výpůjčních službách, tak při besedách a dalších vzdělávacích akcích.

Díky programu „Senioři vítáni“ si pracovníci knihovny důrazně uvědomili, že doposud sehrávali senioři převážně roli pasivních příjemců služeb, a že tento přístup je nutné změnit. Spolupráce se seniory byla posunuta na systémovou úroveň a byl dán prostor aktivním seniorům a využit jejich potenciál. **Hlavním cílem projektu je aktivizace seniorů a vytvoření podmínek pro uplatnění seniorů v komunitní knihovně: „Senioři seniorům“.**

2.2. Stručné představení projektu

Nadace České spořitelny a Nadace Open Society Fund Praha vyhlásily na jaře 2007 otevřený grantový program zaměřený na podporu uplatnění aktivních seniorů: SENIOŘI VÍTÁNÍ. Masarykova veřejná knihovna Vsetín se do programu přihlásila s projektem „Senioři v komunitní knihovně“ a uspěla. Cílem projektu je aktivizace seniorů a vytvoření nabídky pro uplatnění aktivních starších lidí Vsetínska v souladu s cíli komunitní knihovny ve Vsetíně (podrobnější informace viz Metodika)

2.3. Metodika – oslovení seniorů

Situační analýza

Město Vsetín je bývalým okresním městem s necelými 30 000 obyvatel. Nachází se blízko hranic se Slovenskem. Vsetín a jeho okolí se vyznačuje krásnou hornatou přírodou a bohatými tradicemi. Ve Vsetíně je živá občanská společnost, funguje několik zájmových sdružení, profesních spolků či seniorských klubů, ve kterých se senioři scházejí. Působí zde občanská sdružení, které se zaměřují na práci se seniory z komplexního hlediska zajištění služeb v oblasti sociální a zdravotní.

Místem, kam senioři hojně docházejí, a kde jsou pro ně organizovány různé aktivity je také Masarykova veřejná knihovna Vsetín. Pro seniory je knihovna důvěryhodnou institucí, která má své nezastupitelné místo v občanské společnosti. Může stavět na výborné znalosti komunity, má vybudovány vazby nejen osobní, ale i institucionální.

Oslovení seniorů

V rámci programu „Senioři vítáni“ se pracovníci MVK rozhodli vytvořit tzv. Funkční tým, složený z aktivních seniorů a pracovníků knihovny. Prostřednictvím tohoto týmu jsou podporovány, realizovány a koordinovány aktivity, díky nimž mohou senioři Vsetínska aktivně participovat na veřejném životě v místě.

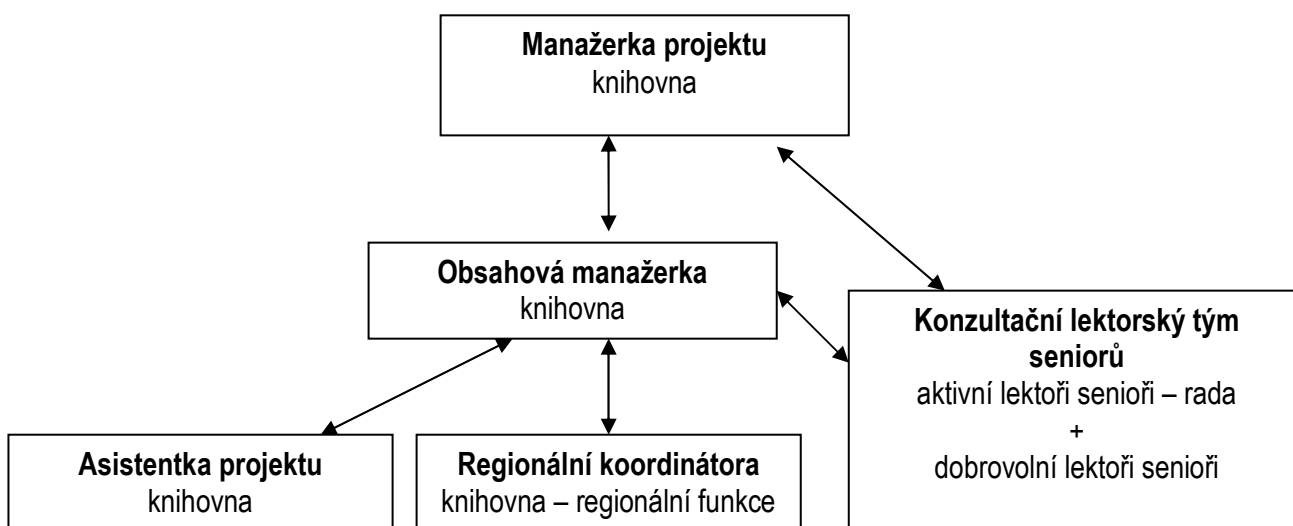
Pracovníky knihovny byli vytipováni aktivní senioři v místě. K tomuto vytipování bylo využito osobních zkušeností knihovníků, doporučení známých, známostí aktivních seniorů. Byli vytipováni aktivní senioři, kteří se podíleli a nebo stále podílejí na kulturně-společenském životě obce, lidé úspěšní ve svých předchozích profesích, využila se „databanka kontaktů“, kterou knihovna po dlouholeté spolupráci s některými zástupci aktivních seniorů disponuje. Z vytipovaných seniorů bylo nakonec osloveno přibližně pět seniorů, kteří tvoří spolu

s pracovníky knihovny Funkční tým. Při výběru aktivních seniorů do týmu jsme se snažili o rovnovážné zastoupení z hlediska pohlaví i profesního zastoupení. Pět seniorů (3 muži a 2 ženy) zastupuje profesi pedagogickou, knihovnickou, technickou i podnikatelskou. I zájmové zastoupení je pestré, přes sport, zahrádku a turistiku až po záliby v četbě, literatuře, regionu a tradicích. Všichni oslovení jednotlivci, kteří mají cenné profesní i životní zkušenosti, spolupráci přijali. V průběhu spolupráce jsou postupně zapojováni další senioři.

Nabídka důvěryhodné knihovny je pro aktivní seniory výzvou. Mohou zde znova uplatnit své celoživotní profesní i životní znalosti a dovednosti. Jsou ochotni zvát další aktivní seniory a rozšiřovat seniorské aktivity v knihovně. Výbornou motivací je pro ně možnost dalšího rozvoje a sebevzdělání, udržení společenské prestiže a vytváření společenství a programů pro společnost.

Vytvoření týmu

Byl vytvořen Funkční tým, jehož hlavním úkolem je mapování potřeb seniorů, návrhy konkrétních aktivit pro seniory a jejich realizace. Funkční tým sestává z realizačního týmu pracovníků knihovny a konzultačního lektorského týmu (tzv. rada), který je složen z pěti aktivních seniorů. Funkční tým dotváří „dobrovolní lektori senioři“, kteří přednášejí a zajišťují jednotlivé vzdělávací a komunitní akce dle jejich tematického zaměření.

Projekt je organizačně zajišťován tzv. funkčním týmem, který je tvořen 2 týmy: realizačním týmem knihovny a konzultačním lektorským týmem seniorů.

Realizační tým knihovny tvoří 4 pracovnice knihovny:

- manažerka projektu – ředitelka MVK – řízení a vedení týmu, koordinace aktivit, vedení koordinačních schůzek funkčního týmu, sledování naplňování cílů a výsledků projektu v souladu s harmonogramem a rozpočtem
- obsahová manažerka – zástupkyně ředitelky MVK – zodpovídá za obsahovou náplň aktivit projektu, úzce spolupracuje s manažerkou projektu a spolupodílí se na koordinaci dílčích aktivit projektu – komunikace se seniory dobrovolníky v souvislosti s konkrétními aktivitami, spolupracuje při PR projektu
- asistentka projektu – PR projektu, administrativa (zázpisy, hlídání termínů, průběžné zprávy, příprava podkladů pro ekonomu), komunikace se seniory v souvislosti s dodržením harmonogramu a stanovených výstupů projektu, monitoring
- regionální koordinátorka – zajištění multiplikačního efektu projektu pro knihovny regionu, know-how projektu předá malým knihovnám (obcím) v regionu

Konzultační lektorský tým seniorů tvoří:

- 5 členů – rada: aktivní senioři se pravidelně účastní koordinačních schůzek funkčního týmu, přináší nové podněty k aktivitám, spolupracují na vytváření programu pro seniory (Akademický rok pro seniory, besedy atd.), aktivně vyhledávají lektory seniory a sami lektorsky vedou některé vzdělávací akce; zkušenosti ze spolupráce s knihovnou dále tlumočí a přenášejí, spolupracují na vytvoření metodiky
- dobrovolní lektori - senioři: lektorsky vedou jednotlivé vzdělávací akce

Pravidelné setkávání (schůzky, porady)

Tým realizuje pravidelné schůzky a je začleněn do struktur knihovny. Po několika setkáních byly do týmu přizvány i zástupkyně seniorských sdružení a klubů („Klub seniorů Rybník“ a „ČMOS“ – odborový svaz učitelů). Tyto dámy vnesly do týmu mnoho nových informací, kontaktů a zkušeností s organizovanou prací se seniory (výlety, exkurze atp.).

Pravidelné porady probíhají přibližně jednou za měsíc. Z každého setkání je pořízen zápis a rozeslán všem zúčastněným. Kromě těchto oficiálních schůzek dochází i k neformálním setkáváním se zaměstnanci knihovny, která mají motivační charakter. Při komunikaci se seniory je důležitá empatie a citlivý přístup. Vyžadují trpělivost a motivaci. Motivací pro ně může být veřejná pochvala, uznání jejich práce, poděkování atp. Pro jednání se seniory je dobré vyčlenit si časovou rezervu, ve které je prostor pro naslouchání. Senioři si při schůzkách navzájem vyměňují mnoho cenných zkušeností, informací a kontaktů, které následně použijí při svých dalších aktivitách. Často je navázána spolupráce a dojde k propojení aktivit, které byly realizovány odděleně.

Aktivity

Smyslem porad a setkávání týmu je zpracovávání obsahové náplně aktivit. Navrhují se témata, dobrovolní lektori senioři (školitelé), způsoby propagace akcí a získávání účastníků. Významnou aktivitou, která vyžaduje důslednou přípravu, je zejména Akademický rok pro seniory.

- **Akademický rok pro seniory** vždy sestává z různých vzdělávacích modulů pro cílovou skupinu seniorů. Pro podzim 2007 (září – prosinec) byly vytvořeny celkem tři moduly:
 1. Modul č.1: Počítačový kurz; týdenní kurz (pondělí – pátek dopoledne) proběhl celkem třikrát, výuka – pracovník MVK + lektor senior
 2. Modul č. 2: Psychologie, trénink paměti, mezigenerační vztahy; 6 setkání (každé úterý dopoledne), výuka – profesionální psycholožka, pracovnice MVK – absolventky certifikovaného kurzu Trénování paměti, neurolog – senior
 3. Modul č. 3: Regionální tematika – umění, literatura, tradice; 5 setkání (každé úterý dopoledne), výuka – lektori senioři, kvalifikovaní specialisté

Dle návrhů seniorského týmu se některé moduly obměňují. Zařazena jsou například témata: zdravý životní styl, aktivní stáří, sport, zahrádka, právní minimum, úspora energií atd. Některé moduly zůstávají pro velký úspěch a trvajících poptávku v nabídce zařazeny stabilně (počítačové kurzy, motivační setkání s psychologem atp.).

Nabídka akademického roku je po zpracování harmonogramu prezentována potenciálním zájemcům v tisku, na webových stránkách, na propagačních plochách knihovny a v knihovně samotné. Zájemci o kurzy se přihlašují v knihovně, kde vyplní přihlášku. Kapacita počítačových kurzů je omezena s ohledem na počet míst v učebně. Optimální počet účastníků tréninku paměti je cca 20 osob. Některé moduly pojmu i více účastníků, optimální počet je do 30ti.

Kromě Akademického roku se seniorský tým také velmi **aktivně podílí na přípravě a tvorbě dalších aktivit knihovny:**

- večerní besedy pro veřejnost
- tvůrčí aktivity (tradiční řemesla, ruční výroba) – Valašské Vánoce, Velikonoce
- čtení – společní čtení v knihovně i mimo ní – nemocnice, penziony pro seniory atd.
- činnost Senior klubu v sídlištní pobožce knihovny v Luhu

- klubová setkání ve Zvukové knihovně na sídlišti Trávníky
- senioři jsou zapojováni do komunitních akcí knihovny typu: Jede se na rodinný výlet, Živý Betlém atd.
- Senioři mají možnost **ovlivňovat klasické služby knihovny**, především výběr knihovního fondu.

Publicita a výměna zkušeností

Stejně jako při všech aktivitách, i u těch „seniorských“ sehrává publicita velmi důležitou roli. Knihovna pravidelně informuje o své činnosti a o akcích pomocí webu, místního tisku a regionálního televizního vysílání. Aktuální dění a nejbližší akce jsou prezentovány na nástěnkách knihovny a samozřejmě na internetu (webové stránky knihovny). Aktivní senioři sami zabezpečují, aby se informace o vzdělávacích aktivitách dostaly co nejširší skupině možných účastníků seniorů. Při svých setkáních si předávají informace a letáčky a zvyšují účast na akcích. Informována je i odborná veřejnost prostřednictvím odborných časopisů a díky osobním setkáním například se zástupci Národní knihovny Praha. Kontaktní osobou je především paní Zuzana Ježková, která poskytuje konzultační činnost a metodické poradenství. Dalším z výstupů může být i konference na téma „senioři“, kde si své zkušenosti předají úspěšní řešitelé programu „Senioři vítání“, zástupci veřejných knihoven, Národní knihovny Praha a zástupci konzultačního lektorského týmu seniorů..

Vzdělávání

K tomu, aby práce se seniory a pro seniory byla efektivní, je třeba se stále vzdělávat. Oblasti, kde je možné rozšiřovat vzdělávání pracovníků týmu: týmová práce, informační technologie, komunikační a lektorské dovednosti, specifika práce se seniory, fundraising, psaní projektů atd.

Partnerství a dobrovolníci

Přínosem projektové činnosti je vytváření partnerství a i její potvrzení v podepsané „Smlouvě o partnerství“.

Masarykova veřejná knihovna spolupracuje na svých aktivitách pro seniory například s Charitou Vsetín, občanským sdružením Letokruhy, Sjednocenou organizací slabozrakých a nevidomých Vsetín, Centrem pro seniory. Dochází především k výměně informací, zkušeností a realizaci společných programů.

Důležitým partnerem projektu je Dobrovolnické centrum ADOREA, o.s., se kterým byla díky projektu „Senioři vítání“ úspěšně rozšířena spolupráce. Knihovna má s centrem uzavřenu Dohodu o spolupráci, která zahrnuje závazky smluvních stran. Předmětem smlouvy je vzájemná spolupráce při zapojování dobrovolníků do aktivit knihovny. Obě smluvní strany se zavazují, že se budou vzájemně informovat o všech skutečnostech rozhodujících pro kvalitní zapojování dobrovolníků. K tomuto účelu mohou využívat libovolnou formu spolupráce.

Dohoda ošetřuje pojištění dobrovolníků, jejich pohyb na pracovišti, ochranu osobních údajů aj. ADOREA využívá programů knihovny k informování seniorské veřejnosti o své činnosti a nabízí seniorům možnost stát se dobrovolníky.

Je žádoucí, aby knihovna do svých aktivit zainteresovala místní správu, především svého zřizovatele, kterým je město Vsetín a získala podporu z jeho strany. Významná je i spolupráce se Společností pro komunitní práci Vsetín, která mimo jiné organizuje ve městě komunitní plánování sociálních služeb, kde senioři tvoří jednu z pracovních skupin.

Hlavní výstup programu „Senioři vítání“

Projekt „Senioři v komunitní knihovně“ podporuje aktivní participaci seniorů na veřejném životě, jejich ochotu angažovat se ve prospěch ostatních tím, že dávají k dispozici především své profesní a životní zkušenosti.

Senioři si sami vytváří ucelený program se všemi náležitostmi pro konkrétní zájmovou skupinu seniorů – konkrétní návrh akce, přípravná část včetně získávání zájemců, návrhy termínů, propagace programu až samotná realizace, dokumentace a hodnocení.

Je to „jejich“ aktivita pro „jejich“ vrstevníky – „Senioři seniorům“. Jinými slovy zapojení seniorů do života knihovny, do života města Vsetína.

Při těchto realizovaných aktivitách vznikají nové kontakty na další seniory, kteří chtějí být aktivní a podílet se na realizaci aktivit. Knihovna sehrává roli koordinátora, který nabízí prostor a je platformou pro výměnu informací, kontaktů a zkušeností.

Spolupracuje na začleňování aktivizačních programů, koordinuje metodické vzdělávání aktivních seniorů – členů týmu a na partnerství s dalšími organizacemi.

Knihovna je místem setkávání, kde dochází k propojování názorů a informací mezi aktivními seniory z různých skupin a oblastí a spolupráci mezi nimi. Vznikají nové vztahy, podporuje se komunitní život a zkušenosti.

Knihovna díky programu Senioři vítání získala finance na projektovou činnost, kterou by nemohla realizovat z ekonomických důvodů. Díky seniorům–dobrovolníkům je možné připravovat a realizovat akce v duchu „Senioři – seniorům“, které by knihovna neměla možnost připravit díky omezeným lidským zdrojům.

Na projektu nezískávají pouze senioři, ale také další uživatelské skupiny knihovny, a co je důležité - tyto aktivity jsou velkým přínosem i pro knihovnu, protože přispívají k výbornému PR. Díky projektu se zvyšuje její prestiž ve společnosti i v očích zřizovatele. Tím, že knihovna pomáhá seniorům úspěšně stárnout a šíří osvětu problematiky stárnutí ve společnosti, získává oblibu a přízeň mnoha dalších uživatelů a příznivců, nejen z řad seniorů.

Nejlepšími „propagátory“ projektu a tudíž knihovny jsou samotní senioři, kteří „bezplatně“ a rádi dělají přímou „osobní“ PR knihovny v místní komunitě.

Společnými aktivitami seniorů v knihovně se buduje vzájemný respekt, prolínání mezigeneračních vztahů, důvěra a radost ze společných setkání. Vzniká motivace zapojovat se nejen do společných akcí v knihovně, ale i do partnerství v rámci občanských aktivit v životě města Vsetína.

Zkušenosti členů z lektorského týmu seniorů

Ing. Milan Drlík, bývalý ředitel Střední průmyslové školy strojní ve Vsetíně:

„S radostí jsem přivítal, že se Masarykova veřejná knihovna Vsetín rozhodla letos další své nové aktivity směřovat k seniorům. Projekt „Senioři vítáni“ je sympatický, zajímavý a poskytuje Masarykově veřejné knihovně široké možnosti v námětech na bohatší využití volného času seniorů mikroregionu Vsetínsko. V rámci tohoto projektu jeho lektorský tým podal celou řadu námětů, z nichž některé se uskuteční už v roce 2008, a to i při vzdělávání seniorů v tzv. Akademickém roce. Věřím, že účastníky zaujmou besedy, různé formy vzdělávání, turistika pro starší občany a poznávání zajímavých míst. Zdá se, že pro seniory v současné době budou zajímavé i přednášky z oboru šetření energiemi, z ekologie, zdravého životního stylu, také o globálním oteplování planety, o obnovitelných zdrojích energie, o jaderné energii, apod. Projekt se zdárně rozjíždí, přeji mu úspěch u vsetínské veřejnosti, seniory nevyjímaje. Bude záležet na dobré propagaci, výběru zkušených lektorů a osobním získávání aktivních seniorů a jejich známých k účasti na připravovaných akcích. Účinná bude jistě i spolupráce se zástupci různých klubů seniorů ve městě.“

Alena Zubková, bývalá ředitelka vsetínské knihovny

„Zařazení do lektorského sboru tohoto velmi prospěšného programu mne přivedlo k osobnímu zamyšlení nad touto problematikou. Práce se seniory je tradiční činností knihoven a je záslužné, že díky novým vynikajícím prostorovým, technickým i lidským podmínkám hledá MVK Vsetín nové inspirace. Realizace Akademického roku 2007 je jeden z úspěšných modulů. Při přípravě setkání s valašskou literaturou jsem prožívala stejnou radost ze znovu objevené valašské literatury, jako později účastníci této akce. Znovu jsme si uvědomovali životnost odkazu díla starších autorů i těch žijících. Pro Akademický rok 2008 pak lze očekávat pokračování dílem mladé generace ve spolupráci s osvědčenými znalci (Hrabal, Kotrla, Malina)... Při výběru mladých autorů Valašska není nutné dbát úzkostlivě na jejich regionální zařazení. Přeji všem, kdo se na realizaci programu pro seniory podílí hodně zdaru, trpělivosti a pochopení, současně radost a uspokojení ze smysluplné práce.“

3. Přesah do regionu

3.1. Venkov, senioři

Populace v regionu Vsetín stárne a díky vysokému procentu nezaměstnanosti mapujeme odliv mladé generace z menších obcí. Tomuto negativnímu jevu se obce brání a mnohé se modernizují. Tradiční funkce venkova je oslabována a to má dopad na seniorskou populaci. Mnozí senioři se mohou cítit osamoceni a nevyužití. Obecní knihovny mají proto jedinečnou příležitost nabídnout prostřednictvím projektu „Senioři vítání“ této skupině možnost aktivního zapojení do občanského života své obce. *Zkušenosti získané v MVK, tak mohou být přínosem pro každou obec, která využije životních zkušeností seniorů a obohatí jak občanský život obce, tak i samotných seniorů.*

3.2. Charakteristika (představení) knihoven regionu

MVK kromě své činnosti městské knihovny ve Vsetíně, vykonává jako pověřená knihovna regionální funkce pro knihovny vsetínského okresu. Je v úzkém kontaktu s 55 obecními knihovnami (11 profi a 44 neprofi) a obecními úřady. Řada dobrovolných (neprofesionálních) knihovníků je seniorského věku.

Počet obyvatel v obcích okresu (nejsou započítány města) je 73 201. Registrovaných čtenářů je 7 534 a přibližně 40% tvoří senioři. Počet akcí je 361 a téměř všechny byly připraveny pro děti a mládež.

3.3. Metodika – přesah do regionu

Základní cíl

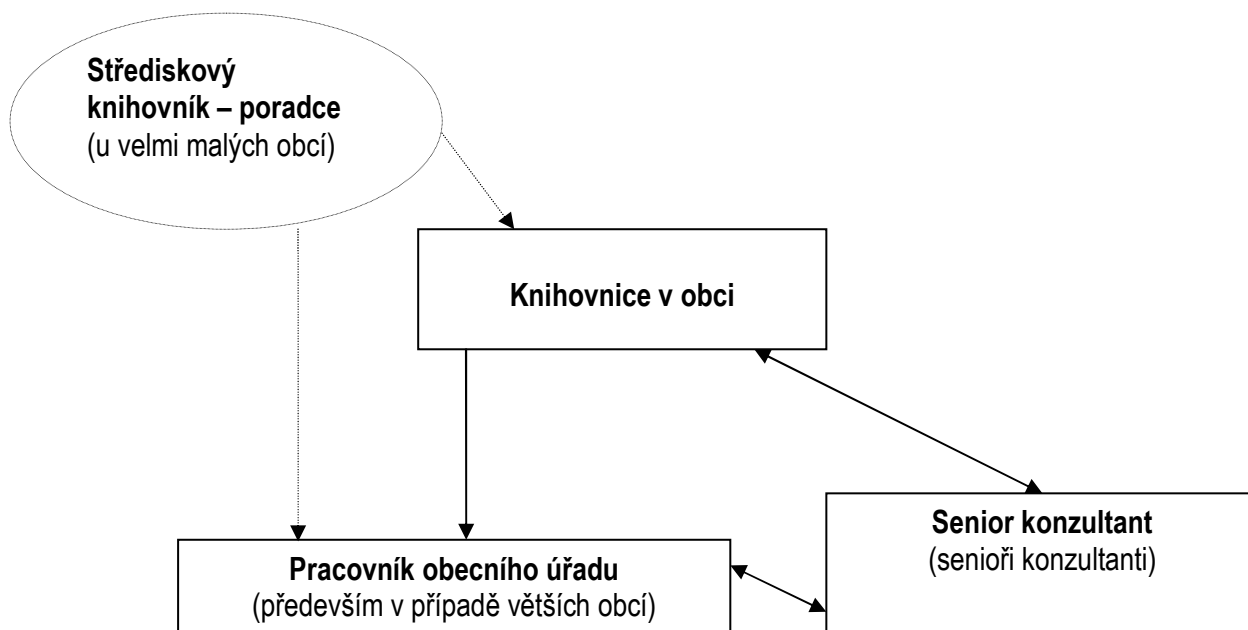
Zapojení seniorů v malých obcích do aktivit knihoven s jedním knihovníkem s cílem předat zkušenosti, informace a obohatit komunitní život obce.

Vytvoření Pracovního týmu

Na základě zkušeností v MVK je vhodné vytvořit Pracovní tým složený z aktivních seniorů, kteří budou vytipováni knihovníkem, z pracovníka knihovny a popřípadě pracovníka obecního úřadu. U velmi malých knihoven je možné spolupracovat s pracovníkem střediskové (profesionální) knihovny, pod kterou daná knihovna spadá. V týmu je možné využít taktéž seniora, který se podílí na přípravě aktivit v MVK Vsetín. Vhodnými kandidáty jsou senioři, kteří se podíleli a podílejí na kulturním a společenském životě obce, disponují dovednostmi, které se vážou k udržení tradic, mají bohaté vědomosti o historii dané obce. Při vytváření týmu je důležité zvážit potřeby a možnosti obce – velikost populace, polohu a specifika daného místa.

Oslovení seniorů - lektorů

Pracovní tým, připraví schéma akcí pro seniory, které by se mohly v knihovně odehrát. Na základě osobních zkušeností či doporučení Pracovní tým navrhne a osloví dobrovolné lektory seniory, kteří svými znalostmi, zkušenostmi a dovednostmi zapadají do připraveného programu. Schéma akcí lze připravit i opačně. Pracovní tým zná a ví o seniorech v obci, kteří mají co předat ostatním, osloví je a na základě jejich souhlasu sestaví pro seniory odpovídající program.

- Knihovnice: řízení a vedení týmu, koordinace aktivit, vedení koordinačních schůzek funkčního týmu, komunikace se seniory, PR aktivity
- Pracovník obecního úřadu: reprezentuje obec a její zájmy, spolupracuje při dílčích aktivitách, spojovací článek mezi knihovnou, seniory a obecním úřadem
- Senior konzultant: lektorská činnost a vyhledávání aktivních seniorů lektorů
- Střediskový pracovník – poradce: prostředník mezi knihovníkem dané knihovny a pracovníkem Střediska regionálních knihovnických služeb v MVK Vsetín, který může poskytnout metodickou pomoc

Pravidelná setkávání Pracovního týmu

Místem setkávání se stává knihovna. Na pravidelné schůzky týmu (alespoň v počáteční fázi) je žádoucí přizvat seniory, kteří již mají zkušenosti s prací v projektu. Mohou přinést celou řadu nápadů, koordinovat a usměrňovat tým. Z každé porady je dobré vytvořit zápis, který je dán k dispozici všem zúčastněným. Pokud se vytvoří víc týmů v různých obcích je vhodné iniciovat neformální setkání jednotlivých týmů na půdě domácích knihoven a předávat si zkušenosti, kontakty, či navazovat přátelství.

Aktivity

Pracovní tým na svých poradách vytváří program seniorských aktivit v obci. Navrhuje témata, vytipovává dobrovolné seniory, způsob oslovení účastníků akcí, propagaci.

Aktivity, na přípravě kterých se seniorský tým podílí se budou lišit podle potřeb obce.

Modelové schéma

– obce do 500 obyvatel

- knihovna je mnohdy jediným kulturním stánkem v obci
- složení realizačního týmu – knihovník (popřípadě střediskový knihovník), 1-2 senioři
- aktivity menšího rozsahu
- zaměření na tvůrčí aktivity (tvůrčí řemesla, ruční výroba), zapojení do akcí knihovny – příprava Valašských Vánoc, Velikonoc, mapování historie a zajímavostí obce od pamětníků

– **obce do 1 500 obyvatel**

- knihovna má větší rozlohu, prostor pro pořádání akcí přímo v knihovně
- realizační tým – knihovník, obec, 2 senioři
- pořádání besed s lektory seniory (historie obce, mapování zajímavých míst,
- zapojení seniorů do pořádání akcí typu Broučci, Karneval, Živý Betlém

– **obce nad 1 500 obyvatel**

- knihovny jsou většinou vybaveny několika PC, připojení na internet, studijní místa, podpora obce
- realizační tým – knihovník, obec, 2-3 senioři, dobrovolní lektori senioři
- besedy pro veřejnost, vzdělávací program např. výuka na PC, předčítání např. v domovech důchodců
- vytvoření zajímavých stezek – poznávám svou obec – tento výstup je možné nabídnout jiným knihovnám,
- využití polohy knihovny – příklad knihovna v Hošťálkové sídlí v domě seniorů. Zapojení tamních obyvatel do činnosti knihovny a vytvoření nabídky akcí pro další seniory. Možná spolupráce se seniory lektory z jiných týmů – např. MVK

Shrnutí

Metodiku oslovení aktivních seniorů lze velmi dobře použít i v malých obcích, kde spolupráce s touto cílovou skupinou může nabýt ještě další nečekané dimenze prospěšné pro vedení obce a občanský život v místě.

Závěr

Seniorská populace je velmi heterogenní skupinou obyvatel. ČR je stejně jako státy EU postavena před řešením problematiky stárnutí populace. Její součástí je také zabránění propadu seniorů pod hranici chudoby a sociálního vyloučení.

Pro zabránění sociálnímu vyloučení seniorů jsou důležité zejména služby či aktivity, které jsou orientovány na zachování nezávislosti seniora, na posílení rodinných a sociálních vazeb seniorů, zachování domácího prostředí a to především ty služby, které jsou dostupné, integrované a poskytované na komunitní úrovni.

Veřejné knihovny mohou v tomto procesu sehrávat velmi důležitou úlohu, protože senioři jsou jejich velmi silnou uživatelskou skupinou. Komunitní poslání, které většina knihoven naplňuje, předurčuje tyto instituce, aby se staly jakousi platformou a místem pro setkávání seniorů, prostředníkem informací, kontaktů a zkušeností. Knihovny mají skvělý potenciál k tomu, aby aktivizovaly seniory v místě a daly jim prostor k uplatnění. Jsou důvěryhodné a mají se seniory navázány dlouholeté osobní i institucionální vazby.

Cílem projektu a vytvořené metodiky je příprava takových podmínek, aby senioři zůstali co nejdéle aktivní, a společnost tak mohla využít jejich bohatých profesních a životních zkušeností.

Jak již bylo výše napsáno díky programu „Senioři vítáni“ si pracovníci knihovny důrazně uvědomili, že doposud sehrávali senioři převážně roli pasivních příjemců služeb, a že tento přístup je nutné změnit. Spolupráce se seniory byla posunuta na systémovou úroveň a byl dán prostor aktivním seniorům a využít jejich potenciál. Hlavním cílem projektu je aktivizace seniorů a vytvoření podmínek pro uplatnění seniorů v komunitní knihovně: „Senioři seniorům“

Metodika oslovení aktivních seniorů, zpracovaná Masarykovou veřejnou knihovnou Vsetín, na základě vlastních zkušeností může být pro další knihovny dobrým návodem, jak oslovovat aktivní seniory a jak v rámci organizace vytvořit stabilní a systémové struktury, do kterých jsou senioři začleněni.

Použité zdroje:

1. BRÁTKOVÁ, Jitka. *Jak si lidé představují svůj život ve stáří a jeho finanční zabezpečení?* [online]. Praha : Středisko empirických výzkumů, 2008 [cit. 2008-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.stem.cz/clanek/262>>.
2. *Komunitní knihovna* [online]. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 2004 [cit. 2008-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://skip.nkp.cz/akcKom.htm#kna>>.
3. *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003-2007* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005 [cit. 2008-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/1057>>.
4. POTŮČEK, Martin. *Evropské a národní strategie sociálního začleňování – teorie a praxe* [online]. [cit. 2008-02-20]. Dostupný z WWW: <http://www.martinpotucek.cz/download/strategie_socialniho_zaclenovani_paper.pdf>.
5. Interní informační zdroje a publikační materiály Masarykovy veřejné knihovny Vsetín.